

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ ЯК ПРИНЦИП ЗМІНИ ОЦІНКОВИХ ПРІОРИТЕТІВ КОНФЕСІЙ

Свобода совісті та свобода віросповідання є невід'ємними атрибутами демократії. Тому після набуття незалежності Україна у змісті Конституції та українського законодавства були задекларовані гарантії цих демократичних свобод. Однак реалізація політико-правових декларацій не забезпечується лише їх проголошенням, а має стати змістом повсякденних дій та відносин. Перехід від минулих уявлень та норм до нової суспільної реальності потребує вкорінення у способі життя представників різних соціальних верств інакшого співвідношення спонукально-оцінкових мотивацій поведінки.

Принципи свободи совісті надає рівне право сповідувати будь-яку релігію так само, як не сповідувати жодної. Закон забороняє дискримінацію громадян через їх ставлення до релігії, гарантує свободу переходити в іншу релігію, дотримуватися канонів своєї релігії у житті. Свобода віросповідання гарантує право особистості вільно обирати будь-яку релігію, задовольняти свої релігійні потреби.

У визначенні цих сучасних правових норм вітчизняного законодавства привертає увагу те, що вони орієнтують на необхідність і можливість самостійного вибору кожною людиною такого світогляду, який вона вважає правильним. Світоглядний вибір є також вибір життєвої поведінки, зрештою – «вибором себе». Тому проблема здійснення свободи совісті завжди містить екзистенційний аспект. Його, зокрема, розглядали представники релігійного напрямку філософії екзистенціалізму у ХХ столітті. Однак реалії сучасності, їх динаміка викликають проблему продовжити дослідження проблеми у даному контексті на засадах відповідної методології.

Особливістю життя сучасного суспільства є поєднання його атомізації – розподілу на множинну індивідів, і глобалізації з можливістю необмежених поєднань. Людина почуває себе замкнутою, самотньою у натовпі і при цьому постійно одержує пропозиції споживання як матеріального, так і духовного продукту. Спокус втратити себе у ХХІ столітті не стало менше, ніж було у ХХ-му. У сучасному постсоціалістичному релігійному житті України дослідники виділяють ряд тенденцій та особливостей. Це - зростання чисельності віруючих і релігійних громад, розширення релігійного спектру; і водночас утворення незаповненої порожнечі у масовій свідомості після краху попередньої ідеології. Релігійно-культурні традиції збереглися - більшою мірою в Західних областях, але тривале насадження войовничого атеїзму досі впливає на оцінки релігійних суб'єктів у масовій свідомості. Врешті, значна частина громадян має поверхневе ставлення до релігії, хитається між вірою та невір'ям. Невизначеність змісту релігійної свідомості більшості українців робить їх потенційними об'єктами впливу представників різних релігійних спільнот.

Із змісту норми свободи віросповідання впливає принцип рівності всіх релігій та церков. Це означає, що жодна з них не може виступати критерієм нормотворчості для інших. Законодавчо межі свободи релігії встановлені з позицій інтересів загальносуспільної безпеки, що зберігають від поширення деструктивних релігійних рухів. Істотний вплив на процеси сучасного суспільного

життя, в тому числі релігійного, після зняття тоталітарного тиску здійснює конкуренція. Релігійні організації борються за поповнення власних рядів, застосовуючи цивілізовані засоби переконання, але нерідкісною є й нечесна конкуренція через намагання зганьбити, дискредитувати іншого суб'єкта релігійного впливу. По суті, такими методами користувалася раніше радянська влада в боротьбі проти релігії. Тому серед стереотипів пострадянської масової свідомості можна виділити окремий ряд «ворожих образів» представників пізньопротестантських течій. Якщо їх діяльність вже не оголошується ворожою, все ж викликає насторожене сприйняття. До відмежування від контактів з представниками протестантських напрямів віросповідання і тепер закликають деякі православні священники.

Подібні прояви нечесної конкуренції у поєднанні з публічними конфліктами між очільниками церков православ'я України здійснюють негативний вплив на духовне життя суспільства в цілому. Священик за призначенням уособлює цінності сакрального, тому його участь у чварах через майнові та статусні інтереси підводить мирян до висновку про можливість індивідуального визначення значущості духовних атрибутів, їх конкурентну залежність. Міжконфесійні стосунки такого типу спричиняють у їх свідків та спостерігачів сумніви не в тому напрямку, що бажаний ініціаторам подібних сутичок, а в призначенні та необхідності релігії взагалі.

Відношення до релігії в сучасному постсоціалістичному просторі відображає у своєму змісті широкий спектр соціальних явищ і проблем через системний суспільства взагалі. Аналізуючи процеси конфесійних змін в українському суспільстві, варто звернути увагу на їх визначальні чинники в контексті принципів свободи совісті та свободи віросповідання.

Радянська держава послідовно проводила боротьбу з релігією як явищем, формуючи в свідомості кількох поколінь людей світоглядну настанову щодо можливості в нормування насильства як засобу вирішення соціальних проблем. Це начебто мало бути зворотним боком досягнення соціальної солідарності. Проголошуючи мету створення «нового світу» після руйнування, до фундаменту, старого, влада застосувала значні зусилля для того, розірвати послідовний зв'язок ланок свідомості та культури. Природноісторичний процес розвитку норм суспільної свідомості був створений. Але як тільки соціальний волюнтаризм втратив свої ресурси, почалося повернення до тих тенденцій, які формувалися раніше на об'єктивно-історичному підґрунті. Зокрема, для християнства початку ХХ століття був притаманний динамічний розвиток протестантських напрямків. Протестантизм, на відміну від атеїзму, не заперечував християнства, а продовжував його. Сутність змін, запроваджений провідниками протестантських ідей, мала конструктивні цілі та спрямування. Натомість, переслідуючи найбільшою мірою саме протестантські громади, радянська влада постійно звинувачувала їх у поширенні деструктивних поглядів і справ. Наприклад, п'ятидесятники називали «базувірською сектою».

Підміна правдивої інформації довільними інсинуаціями, постійне переслідування замість дискусії мали негативні наслідки не лише для самих релігійних громад, а й для суспільства в цілому. Винні лише у вільному виборі віросповідання люди були піддані такому тиску, що прийняли рішення добиватися права покинути країну і, одержавши таку можливість, здійснити масову еміграцію. Щоб зрозуміти зміст цієї, однієї з багатьох інших, історичної

втрапи, треба лише ознайомитися з правдивими постановами щодо способу життя представників даного релігійного напрямку. Віра цих людей нерозривно поєднує духовну самореалізацію з обов'язком трудитися, забороняє вживання спиртного, наркотиків, підтримує цінності сім'ї, доброчинність.

Серед уроків, які варто винести з цієї історії, мала б бути відмова від риторики публічних звинувачень та звернення до цивілізованих дискусій. Огульно критикуючи все підряд у поведінці опонента, втрачаємо можливість справжнього аналізу дійсності, а також переваги взаємного збагачення світоглядних позицій у діалозі.

Дослідники пізньопротестантських течій в Україні відзначають серед наслідків недотримання щодо них принципу свободи віросповідання за радянських часів проблему «свідомості». Загнана в умови ізоляції, змушена протистояти режиму і оточуючому суспільству, ця його частина була позбавлена нагоди здійснювати такий широкий позитивний вплив на громадське життя, характерний для Зах.Європи та США.

Обставини перехідного суспільства актуалізують також питання конкретних впливів тих чи інших деномінацій на перебіг суспільно-культурних змін. Звертає на себе увагу той факт, що у 70-80-ті роки ХХ ст. у країнах Заходу, які переживали у цей час процеси переходу від культурних потрясінь 60-х років, почалося зниження чисельності представників ліберальних протестантських конфесій і зростання рядів консервативно-фундаменталістських, а саме п'ятидесятників. Виходячи з зазначеної раніше методологічної позиції природноісторичного підходу до оцінки фактів, можна прийти до наступного узагальнення.

Соціальні зміни завжди пов'язані з відмовою, відходом від усталених попередніх форм життя. Але ці трансформації, перетворення мусять мати межі, мають поєднати ліберально-динамічні тенденції зі стабільністю консервативного фундаменталізму, інакше - на місці старих форм не з'являться нові, виникне хаос.

Поєднання реформаційних рис протестантських напрямків з пріоритетністю консервативного тяжіння до ідеалу ранньохристиянською общиною життя у п'ятидесятницькій деномінації видається достатньою підставою для визнання доцільності конструктивної зміни з їх представниками.

Будь-яка свобода, і свобода віросповідання також, відрізняється від сваволі, від хаосу тим, що завжди поєднується з відповідальністю. Відповідальна поведінка у сфері релігійних відносин традиційно пов'язана з моральною категорією совісті.

В Європейській історії християнство прийшло до реформації, розвиваючи позиції відповідальної поведінки людини-суб'єкта своїх дій, здатної поєднати терпимість віруючого і обов'язок підприємливої активності. Очевидно, що приєднуючись до загального поступу сучасної європейської історії, Україна потребуватиме відповідальної зміни світоглядних пріоритетів.